

MAHZUMOĞULLARININ MEKKE İÇERİSİNDEKİ KONUMU* Rıdvan GÜR**

Öz

Bu çalışmamızda, İslam dininin neş'et ettiği Mekke topraklarında yaşayan kabilelerin en önemlilerinden biri olan Mahzûmoğulları kabilesini konu edinmekteyiz. Bu kabile dönemin Mekke toplumunda hatırı sayılır bir konumda olması bizleri bu çalışmayı yapmaya ve dolayısıyla bilinmeyen yönleriyle bu kabileyi tanıtarak bilim dünyasına kazandırmaya sevk etmiştir. Çalışmamız, Mahzumoğullarının nasıl Mekke topraklarına yerleştiklerini, ilerleyen zamanlarda Mekke toplumunda ne seviyeye ulaştıklarını, soy bilgilerini, Hz. Peygamber ile olan akrabalıklarını, Mahzumoğullarından ilk Müslüman olanları ve Mahzumoğullarından Habeşistan'a hicret edenleri ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mahzumoğulları, Mekke, Kabile Akrabalığı.

The Position of Mahzumogullari in Mecca

Abstract

In this study we researched Mahmuzogulları tribe, one of the most significant tribes that lived in Mecca where Islam arouse. This tribe's remarkable position in Meccan society conduced us to make this study and to introduce this tribe with its unknown aspects to scientific world. Our study consists of how Mahmuzogulları settled in Mecca, to what level they reached in Meccan society later on, their family tree, their relation with Prophet Mohammad, the first Muslims of Mahmuzogulları and the members of them who immigrated to Abyssinia.

Keywords: Mahzum's Sons, Mekka, Tribal Kinship

* Bu çalışma 20.07.2014 tarihinde Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümünde tamamlanan "Ebu Cehil'in Hayatı ve İslam Karşısı Faaliyetleri" adlı yüksek lisans tezinin bir bölümünün gözden geçirilerek revize edilmiş halidir.

** Araştırma Görevlisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü.

1. Giriş

İslam dininin ilk muhatap kitlesi olan Mekke ahalisi, İslam Tarihi ilmiyle ilgilenen kesimin her zaman ilgi odağında olmuştur. O dönemde İslam dinini savunan veya reddeden insanlar, şahıslar bazında çalışmalara konu olmuşlardır. Kabileler bazında araştırılma yapıldığında görülecektir ki çoğu İslam Tarihi kaynağı konuyu Hz. Peygamber'in kabilesi Haşimoğulları üzerinden incelemiştir. Diğer kabileler hakkında çok fazla dişe dokunur bilgiler verilmemiştir. Bu cümleden olarak kabile asabiyetinin insanlar arasındaki ilişkilerde en etkin rol oynadığı Mekke toplumunda, Haşimoğulları haricindeki diğer kabilelerin de çalışılması ve bilim dünyasına kazandırılması gerekmektedir. Bu düşüncelerden hareketle Müslümanlarca kötü bir kabile olarak bilinen fakat dönemin Mekke aristokrasisinde iyi bir konumda olan Mahzumoğulları tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu kabile hakkında edinilen bilgiler neticesinde bu kabileyi övme veya yerme haklı bir zemine oturtulmuş olacaktır.

2. Mahzumoğullarının Mekke İçindeki Konumu

Mahzumoğullarının Mekke içindeki konumunu daha iyi anlayabilmek için öncelikle "Mekke'de, kabileler bazında herhangi bir ayırım var mı? Gruplaşma var mı? Varsa bu gruplaşmada Mahzumoğulları hangi tarafta yer alıyor? Müttefikleri kimlerdir?" şeklindeki sorulara cevaplar vermek gerekecektir. Bu cümleden olarak çalışmamızın başlangıcını biraz daha gerilere götürme ihtiyacını hissettik. Kureyş Kabilesinin Mekke hâkimiyetini sağlayan ve akrabalarını Mekke içerisine yerleştiren Hz. Peygamber'in beşinci kuşaktan dedesi Kusay b. Kilab'ın icraatlarından özetle bahsedilerek daha sonra asıl konumuzu teşkil edecek olan Mahzumoğulları ile ilgili bölümler üzerinde yoğunlaşılmalı çalışılacaktır.

2.1. Mekke'nin Hâkimiyetinin Kureyş'e Geçişi

Mekke, Kureyşlilerin hâkimiyetine geçmeden önce miladî ikinci yüzyıldan beşinci yüzyılın ortalarına kadar Huzaa Kabilesinin hâkimiyetindeydi. Miladî 440 senesinde¹ Kureyş Kabilesinden Fihri b. Malik'in onuncu kuşaktan torunu, Hz. Peygamber'in beşinci kuşaktan dedesi Kusay b. Kilab'ın Huzaa Kabilesinin hâkimiyetine son vermesiyle yönetim Kureyşlilerin eline geçti.² Artık Mekke'de Kureyş Kabilesi hüküm sürmeye başlamıştı. Kusay, Kureyş Kabilesinden olan akrabaları ve Mekke etrafında yaşayan Kinane ve Kuzaa Kabileleriyle ittifak kurmuş, o dönemin Mekke lideri konumundaki Huzaa Kabilesini Mekke dışına sürmüştü. Kendi akrabalarını da yakınlık derecelerine göre Kâbe etrafından başlamak suretiyle Mekke'ye yerleştirmişti.

¹ Hakkı Dursun Yıldız, *Doğuştan Günümüze BÜYÜK İSLAM TARİHİ*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1992, c. I, s. 132.

² Belâzürî, *a.g.e.*, c. I, s. 49; Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2011, s. 76.

Kusay, Mekke'nin tartışmasız yeni hâkimi olunca Mekke yönetiminde çeşitli görevler ihdas etti ve Mekkenin idari işlerinin yürütüldüğü Dar'un-Nedve'yi kurdu. Başkumandanlık (kıyade), sancaktarlık (liva), Kabe muhafızlığı (sidane), Kabe örtüsü (hicabe), hacılara su dağıtma (sikaye), Mekke dışından gelen hacıları ağırlama (rifade) gibi görevleri ihdas etti.³

Mesudî'de geçen bir rivayette Kureyş'in on yedi kolundan bahsedilmektedir.⁴ Kusay hakimiyetini pekiştirmek için Kabe civarına kardeşi Zühre, amcası Teym, amcaoğlu Mahzum ve birkaç kuzenini bir grup yapmak suretiyle dairemsi halkalar halinde yerleştirdi.⁵ Buna göre Mahzumoğulları Kabilesine Beni Ecdadeyn bölgesi düşmüştü.⁶ Bu durum Kureyş kabilelerinin; Mekke vadisinde yaşayan kabileler ve Mekke etrafında yaşayanlar olarak sınıflandırılmalarına sebep olmuştu. Mekke vadisinde yaşayan Kureyş'e mensup kabilelere "Kureyş-u Bitâh," Mekke dışında yaşayanlara ise "Kureyş-u Zavâhir" deniliyordu. Mahzum Kabilesi de bu sınıflandırmaya göre Kureyş-u Bitâh'a mensuptu.⁷

2.1.1. Ahlaf ve Mutayebûn

Mekke'nin hâkimiyetini hayattayken tek elden yürüten Kusay b. Kilab öleceği vakit idareyi oğullarından diğerlerine göre şerefçe daha düşük durumda bulunan Abduddar'a bırakmıştı. Çünkü onun da diğer kardeşleri gibi şeref kazanmasını istiyordu. Fakat diğer kardeş Abdümenaf; kabilelerle, ülke melikleriyle anlaşmalar yapıyor ve Mekke'yi temsil imajı çiziyordu.⁸ Bir bakıma el altından Mekke'yi yönetiyordu.⁹

Ancak daha sonra Abdümenaf b. Kusay'ın çocukları güç ve itibar bakımından daha üstün olduklarını ileri sürerek bu görevlerin kendilerine bırakılmasını istediler.¹⁰ Bu çıkış Kureyş'in bütünlüğüne zarar verdi ve

³ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 170; Ebu Cafer Muhammed İbn-i Habib(245/859), *Kitabu'l-Muhabber*, Daru'l Afaki'l-Cedide, Beyrut, 1975, s. 166; Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 52; İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed İbnü'l-Esir(630/1232), *El- Kâmil Fi't-Tarih*, I-XI, Thk. Ebu'l-Fida Abdullah el-Kadı, Kütüb'ül-İlmiyye Yayınları, Beyrut, 1987,c. I, s. 558.

⁴ Ebu-l Hasan Ali b. Hüseyin Mes'ûdî(346/957), *Murûcu-z Zeheb ve Meâdi-n'l Cevher*, I-IV, Kütüb-ül İlmiyye, Beyrut, 1986.c. II, s.292.

⁵ Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 52; Yıldız, *a.g.e.*, c. I, s. 132.

⁶ Yaşar Çelikkol, *İslam Öncesi Mekke*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2013, s. 114.

⁷ İbn-i Habib, *Muhabber*, s. 167; Mesudî, *a.g.e.*, c. II, s.63; W. Montgomery Watt, *Hız Muhammed Mekke'de*, (çev. Rami AYAS, Azmi Yüksel), A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara 1986, s. 12.

⁸ Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 59.

⁹ Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 59.

¹⁰ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 177; İbn-i Habib, *Muhabber*, s. 166; Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 53-55; Yıldız, *a.g.e.*, c. I, s. 136.

kabilelerin iki gruba ayrılmasını neden oldu. Abdumenafoğulları, içinde güzel koku olan su dolu bir kap hazırladılar ve kendilerinden olanların ellerini o kaba batırmalarını istediler. Daha sonra ellerini Kâbe duvarına sürdüler ve aralarında böylece yeminleştiler. Grup bu yeminleşme üzerine “güzel kokulular manasında” “*Mutayyebûn*” olarak anılmaya başlandı.¹¹ Abduddaroğulları ise buna karşılık kendilerine katılanlarla beraber develer kestiler, kanlarına ellerini sürüp Kâbe duvarına sürdüler ve bir daha ayrılmamaya ve dayanışma içinde olmaya yemin ettiler. Bunlara da “yemin edenler” manasında “*Ahlaf*”¹² veya “kan yalayanlar” manasında “*leakat-üd dem*” denildi.¹³ Ahlaf grubu; Abduddâroğulları, Sehmoğulları, Cumahoğulları, Adiyçoğulları ve Mahzumoğullarından meydana geliyordu. Mutayyebûn grubu ise Abdumenafoğulları, Esedoğulları, Zühreoğulları, Temîmoğulları, Harisoğullarından oluşuyordu.¹⁴

Bu ayrışma sadece birbirine destek mahiyetinde değil, düşmanı paylaşma sadedinde de tezahür etmiştir.

- 1- Abdumenafoğulları – Sehmoğullarının rakibi,
- 2- Abduddaroğulları – Esedoğullarının rakibi,
- 3- Mahzumoğulları – Teymoğullarının rakibi,
- 4- Cumahoğulları – Zühreoğullarının rakibi,
- 5- Adiyçoğulları – Haris b. Fihroğullarının rakibi olmuştur.¹⁵

Ahlaf ve Mutayyebûn arasındaki anlaşmazlık, sikaye ve rifade görevlerinin Abdumenafoğulları'na verilmesiyle sona erdi.¹⁶ Sulhun herhangi bir savaş yapıldıktan sonra mı, yoksa savaş yapılmadan mı sağlandığı ise şüphelidir.¹⁷ Aralarında sulhun olduğunu varsaysak bile bu gruplaşma; asabiyetin ve tarafgirliğin olduğu Mekke toplumunda en küçük anlaşmazlıklarda ve insanlar arasındaki diyaloglarda kendini gösterecektir.

2.2. Mahzumoğulları ve Menşei

Mahzum Kabilesi ismini Mahzum b. Yakaza'dan alır. Bu soy şu şekilde devam eder: Mahzum b. Yakaza b. Mürre b. Ka'b b. Lueyy b. Ğalib b. Fihri.¹⁸ Bu kabile Mekke'de ekonomik ve siyasi açıdan iyi bir konuma sahiptir. Mahzumular zamanla Kureyş içerisinde güçlenmiş ve isimleri neredeyse Kureyş'in müteradifi

¹¹ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 178; İbn-i Habib, *Muhabber*, s. 166; Belâzürî, *a.g.e.*, c. I, s. 56; Mesûdî, *a.g.e.*, c. II, s.64; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, c. I, s. 350.

¹² İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 178; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, c. I, s. 350.

¹³ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 178; Belâzürî, *a.g.e.*, c. I, s. 56; İbn'ül-Esir, *a.g.e.*, c. I, s. 350.

¹⁴ İbn-i Habib, *Muhabber*, s. 166 ; Mesûdî, *a.g.e.*, c. II, s. 64.

¹⁵ Çelikkol *a.g.e.*, s. 213.

¹⁶ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 179; İbn-i Habib, *Muhabber*, s. 167; Belâzürî, *a.g.e.*, c. I, s. 56; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, c. I, s.351.

¹⁷ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 179; Belâzürî, *a.g.e.*, c. I, s. 56; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, c. I, s. 351.

¹⁸ Abdülkerim İbn'ül-Esir Cezrî, *El- Lübâb fî Tehzib'il-Ensab*, Dar'ul-Kitab'il İlmiyye, I-II, Beyrut, 2000, c. II, s. 308.

olarak kullanılır olmuştu.¹⁹ Montgomery Watt bu seviyeye, Hz. Peygamber'in peygamberliğini açıklamadan on onbeş sene öncesinde ulaştıklarını nakleder.²⁰

Mahzumoğulları en güçlü ve en itibarlı dönemini Abdumuttalib'in çağdaşı olan Muğire b. Abdullah zamanında kazanmıştır.²¹ O kadar ki onun oğlu Hişam b. Muğire Mekke'nin sahibi ünvanını bile almıştır.²² Bundan dolayı Mahzumoğulları, Mahzumî nisbesi yerine bazen Muğirî nisbesiyle de anılmıştır.²³ Sayıca kalabalık olmaları da yine Muğire b. Abdullah yoluyla. Muğire'nin çocuklarından Ebu Cehil'in babası öldüğü vakit, Mahzumoğulları Mekke içinde; "Rabbimizin cenazesinde hazır olun" diye bağırarak tellallar çıkartmıştı. Hişam'a Mekke'nin Rabbi, yani sahibi ve yöneticisi denirdi. Cömertlik ve çalışkanlıkları ile tanınan bu kabile "ateş gibi sıcak" diye de tavsif edilirdi.²⁴

Hz. Peygamber'in dedesi Abdumuttalib'ten sonra Kureyş yönetimi Ümeyyeoğullarından Ebu Süfyan'ın babası Harb b. Ümeyye'ye, onun ölümünden sonra da Mahzumoğullarından Ebu Cehil'in amcası Velid b. Muğire'ye geçmiştir.²⁵

2.3. Mahzum Kabilesinin Kâbe Görevi

Mekke'ye yönetimle alakalı yeni görevler ihdas eden Kusay b. Kilab, bu görevlerden Kubbe ve Einne adlı görevi Mahzumoğulları'na vermişti. Bu görev bir nevi silah deposu muhafızlığıydı. Kureyş bir savaşa gittiği vakit bir çadır kurulur ve savaş silahları burada toplanırdı. Muhafızlık görevini İslam'a yakın dönemde Mahzumoğullarından Halid b. Velid üstlenmişti.²⁶ İslam'a karşı olan ilk savaş Bedir'de (M.S. 624) ordunun savaşa hazırlanma işi bu kabileye verildi.²⁷ O savaşta ordunun süvari komutanlığını da yine bu kabileden Ebu Cehil diye tanınan Amr b. Hişam b. Muğire üstlenmiştir. Uhud savaşında bu makam yine aynı kabileden Halid b. Velid'e verilmiştir.²⁸

Bu görevlendirmelerden de anlaşılacağı üzere bu kabile savaş konusunda iyi bir alt yapıya sahipti. Çünkü Hz. Peygamber'in de gençlik yıllarında katılmış

¹⁹ M. Ali Kapar, "Mahzum", *DİA*, Ankara, 2003, c.XXVII, s. 402.

²⁰ Watt, *a.g.e.*, s. 100.

²¹ H. Lammens, "Mahzum", *İ.A.*, İstanbul, 1957, c. VII, s. 195; M. Ali Kapar, "Mahzum", *DİA*, c. XXVII, s. 402.

²² H. Lammens, "Mahzum", *İ.A.*, c. VII, s. 195.

²³ M. Ali Kapar, "Mahzum", *DİA*, c. XXVII, s. 402; H. Lammens, "Mahzum", *İ.A.*, c. VII, s. 195.

²⁴ M. Ali Kapar, "Mahzum", *DİA*, c. XXVII, s. 402.

²⁵ M. Ali Kapar, "Mahzum", *DİA*, c. XXVII, s. 402.

²⁶ Yıldız, *a.g.e.*, c. I, s. 136; Apak, *a.g.e.*, c. I, s. 65.

²⁷ M. Ali Kapar, "Mahzum", *DİA*, c. XXVII, s. 402.

²⁸ M. Ali Kapar, "Mahzum", *DİA*, c. XXVII, s. 402.

olduğu fıcar savaşlarında Mekke ordusunun komutanı olarak karşımıza Ebu Cehil'in babası Hişam b. Muğire çıkmaktadır.²⁹

2.4. Hz. Peygamber'in Mahzumoğullarıyla Akrabalık İlişkileri

Hz. Peygamber'in babası Abdullah, amcaları Zübeyir ve Ebu Talib'le anne bir kardeştir. Bunların anneleri (yani Hz. Peygamber'in öz babaannesi) Mahzum Kabilesindedir. Onun açık künyesi Fatıma binti Amr b. Aiz b. Abd b. İmran b. Mahzum b. Yakaza b. Murre b. Ka'b b. Luey b. Galip b. Fıhr'dir.³⁰ Mahzumoğullarından Ebu Ümeyye b. Muğire'nin eşi Âtike binti Abdulmuttalib de Hz. Peygamberin halasıdır.³¹

Yine Hz. Peygamber'i bir aya yakın emziren sütannesi Süveybe ise Mahzumlu Ebu Seleme Abdullah b. Abd'ül-Esed el-Mahzumî'yi de emzirmiştir.³² Ebu Seleme aynı zamanda Hz. Peygamber'in halası Berre binti Abdulmuttalib'in oğludur.³³ Hz. Peygamber'in hanımlarından Ümmü Seleme Mahzum Kabilesinden Ebu Ümeyye'nin kızıdır. Onun şeceresi de Hind binti Ebi Ümeyye b. Muğire b. Abdillâh b. Ömer b. Mahzum'dur. O ilk eşi Ebu Seleme ile birlikte Habeşistan'a ilk hicret edenler arasında bulunmuştur. Onu Medine'ye ilk hicret edenler arasında da görmekteyiz. Daha sonra Ebu Seleme Uhud savaşında şehit olunca Hz. Peygamber Ümmü Seleme ile evlenmiştir.³⁴

Abdulmuttalib'in Rasulullah'ın babası ile ilgili nezri sonrasında Abdullah'a çıkan fal okuna en çok tepkiyi Abdullah'ın dayı tarafı Mahzumoğulları göstermişti. Kurban edilmesine dayısı Muğire b. Abdillâh: "Allah'a ant içerim ki Abdullah ve onun diyeti olan develer arasında ok çekmeden onu kesemezsin. Onun diyeti malımızdan olacaksa veririz" demişti.³⁵ Bu tepkiler sonucunda Abdulmuttalib Abdullah'a karşılık yüz deve diyet ödeyerek onu kurban etmekten vazgeçmişti.

2.5. Kabe Tamiri Sırasında Mahzumlular

Miladi 605-606³⁶ (Hz. Peygamber otuz beş yaşlarındayken) yıllarında Mekke'de bulunan kabileler, Kâbe'nin binasının doğal afetler sebebiyle harap olduğunu ve yeniden inşa edilmesi gerektiğine karar verdiler. Kâbe'yle alakalı

²⁹ M. Ali Kapar, "Mahzum", *DİA*, c. XXVII, s. 402.

³⁰ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 154; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, c. I, s. 544.

³¹ Belâzürî, *a.g.e.*, s. 88; İbn-i Sa'd, *a.g.e.*, c. VIII, s. 43.

³² İbn Kayyim Cevzî, *Rasulullah'ın Yaşadığı İslam: Zâd'ül Mead*, (ter. Abdi Keskinsoy), Pınar Yayınları, İstanbul, 1989, c. I, s. 71.

³³ Murat Sarıcık, *Hz. Muhammed'in Çağrısı Mekke Dönemi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2006, s. 295.

³⁴ Belâzürî, *a.g.e.*, c. I, s. 429; İbn-i Sa'd, *a.g.e.*, c. VIII, s. 86-87; Cevzî, *a.g.e.*, c. I, s. 80.

³⁵ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 78; Ezrâkî, *a.g.e.*, c. I, s. 298; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, c. I, s. 545.

³⁶ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 248.

tüm onarım işleri Kureyş kolları arasında paylaştırıldı. Cahiliye döneminde de mukaddes bilinen Kâbe'ye hizmet, kabileler için önemliydi ve övünme kaynağı sayılıyordu. Bu yüzden her kabile onda bir katkısının olmasını istiyor ve bu şekilde Kabilesine diğer kabilelere karşı şeref kazandırmaya çalışıyordu. Mahzumoğulları'na da bu onarımda Hacer'ul-Esved'in bulunduğu köşe ile güneşe düşen Yemen köşesi arasında kalan kısmın onarımı verilmişti.³⁷

Bu paylaşımdan sonra iş, Kabe'nin onarımı için yıkılmasına gelince tüm kabilelerde bir tedirginlik hasıl oldu. Kâbe'nin, Allah'ın evi olması, Fil Vakasının hala dilden dile aktarılması hasebiyle, yıkılma ve tekrar inşa ameliyesi insanlar üzerinde korku oluşturuyordu. Herkes birbirinin gözü içine bakıyor ve ilk adımı başkasının atmasını bekliyordu. O ilk adım yine Mahzumoğullarından Velid b. Muğire'den geldi.³⁸ Velid b. Muğire: "Ey Tanrım korkma! Biz sapmadık. Ey Tanrım biz sadece iyilik istiyoruz" diyerek Kâbe'nin duvarına çıktı. Sonra tamiri Mahzumoğullarına verilmiş yerden birazını yıktı. Ama halk hemen Velid'in peşinden yıkıma başlamadı. Ertesi güne kadar beklemeyi, eğer Velid'e bir şey olmazsa işe devam etmeyi kararlaştırdılar. Ertesi gün Mekke halkı Velid'in sağlam bir şekilde işine kaldığı yerden devam etmek için Kâbe'ye geldiğini görünce harap Kâbe'nin yıkımına girişildi.³⁹

Herkes kendine düşen duvarları Hacerü'l-Esved hizasına kadar yapınca sıra Hacerü'l-Esved'i yerine koymaya geldi. Her kabile bu payenin kendine verilmesini istiyordu. Hatta bunun için savaşı bile göze aldılar. O yıl Kureyş Kabilesinin en yaşlısı Mahzumlu Ebu Ümeyye b. Muğire şöyle bir teklif sundu: "Ey Kureyşliler! Anlaşamadığımız bu işte mabedin şu kapısından ilk gireni aranızda hakem yapın, o kişi kimse bu işi bir sonuca bağlasın."⁴⁰ Derken Kâbe'nin o kapısından Hz. Peygamber girdi. O kapıdan Hz. Peygamber'in girmesi tüm kabileler için bir ön kabul oluşturdu. Çünkü Hz. Peygamber'e toplum içinde bir hüsn-ü kabul ve güven vardı. Durum Hz. Peygamber'e aktarıldığında O hırkasını (ridasını) çıkarttı ve yere serdi. Hacerü'l-Esved'i onun ortasına koydu. Ridanın ucundan tutma görevini de her kabileden bir kişiye verdi. Görevlendirilenler içinde Mahzumoğullarından Ebu Hazîfete b. Muğire de vardı.⁴¹ Bu şekilde taşıma işlemi gerçekleşti. Hacerü'l-Esved konulacağı yere gelince taşı Hz. Peygamber

³⁷ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 152; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 253; Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 99; İbn-i Vazih Ahmed b. Ebî Yakûb, *Tarihu'l-Ya'kubî*, Şirketü'l-A'lemiyeye, Beyrut, 2010, c. I, s. 339; Ezrâkî, *a.g.e.*, c. I, s.107.

³⁸ Ya'kûbî, *a.g.e.*, c. I, s. 339; Ezrâkî, *a.g.e.*, c. I, s.106; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, c. I, s. 572.

³⁹ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 152; Ezrâkî, *a.g.e.*, c. I, s.106; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, c. I, s. 573.

⁴⁰ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 253; Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 100; Ezrâkî, *a.g.e.*, c. I, s. 109; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, c. I, s. 583.

⁴¹ Mesûdî, *a.g.e.*, c. II, s. 295; Ya'kubî, *Tarihu'l-Ya'kubî*, c. I, s. 340.

aldı ve yerine yerleştirdi. Böylece Hz. Peygamber kabilelerin arasını bulmuş oldu.⁴²

2.6. Mahzumulardan İlk Müslümanlar

Hz. Peygamber Mekke içerisinde tebliğ görevine başlayınca Kureys'in diğer alt kollarından Müslüman olanlarla birlikte Mahzumoğullarından da şu kişiler bu davete icabet ettiler;

1- Ebu Seleme: Asıl adı Abdullah'tır. Açık künyesi; Abdullah b. Abdüsed b. Hilal b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum b. Yakaza b. Mürre b. Ka'b b. Lueyy'dir. Mahzumoğullarından ilk Müslüman olan sahabedir. Aynı zamanda Medine'ye hicret için izin verildiğinde Medine'ye ilk hicret eden sahabedir.⁴³

2- Ebu Seleme'nin eşi Ummu Seleme binti Ebi Umeyye. Onun açık künyesi Seleme binti Ebi Umeyye b. Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum'dur.⁴⁴

3- Erkam b. Ebu'l-Erkam: Asıl adı Abdümenaf'tır. Açık künyesi; Abdümenaf b. Esed b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum b. Yakaza b. Mürre b. Ka'b b. Lueyy'dir. Bu sahabe de Ebu Seleme'den sonra Mahzum Kabilesinde ilk Müslüman olandır.⁴⁵

4- Ayyaş b. Ebi Rebia: Açık künyesi, Ayyaş b. Ebi Rebia b. Muğire b. Abdullah b. Mahzum'dur. Bu sahabenin eşi Temim Kabilesinden Esmâ binti Selame de onunla birlikte Müslüman olmuştur.⁴⁶

5- Hebbar b. Süfyan: Açık künyesi, Hebbar b. Süfyan b. Abdüsed b. Hilal b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum'dur.⁴⁷

6- Hebbar b. Süfyanın kardeşi: Abdullah b. Süfyan.⁴⁸

7- Haşim b. Ebu Huzeyfe: Açık künyesi, Hişam b. Ebi Huzeyfe b. Muğire b. Ömer b. Mahzum'dur.⁴⁹

8- Seleme b. Hişam: Açık künyesi, Seleme b. Hişam b. Muğire b. Abdullah b. Ömer b. Mahzum'dur.⁵⁰

9- Şemmas b. Osman: Açık künyesi, Şemmas b. Osman b. Şerid b. Suveyd b. Hermi b. Amir b. Mahzum'dur.⁵¹

10- Velid b. Velid b. Muğire⁵² Ebu Cehil'in amcası oğludur.

⁴² İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 155; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 253; Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 100; Ezrâkî, c. I, s. 111.

⁴³ Taberî, *a.g.e.*, c. II, s. 344.

⁴⁴ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 409.

⁴⁵ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 186; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 323.

⁴⁶ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 186; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 324.

⁴⁷ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 186.

⁴⁸ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 186; Ebûl Alâ Mevdudî, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, ter. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985, c. II, s. 308.

⁴⁹ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 186.

⁵⁰ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 186.

⁵¹ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 186.

⁵² Mevdudî, *a.g.e.*, c. II, s. 307.

11- Bunlar haricinde Mahzumoğulları Kabilesi müttefiki Muaddib b. Avf⁵³ ve yine onların ittifaklılarından Mezhic Kabilesinin Ans boyuna mensup⁵³ Yasir ailesini⁵⁴ de zikredebiliriz.

Yukarıda saymış olduğumuz sahabeler, kaynaklardan elde edebildiklerimiz kadarıdır. Mekke’de bulunan kabilelerin sayısına baktığımızda yönetimde on adet kabilenin yer aldığını görüyoruz.⁵⁵ İslam tebliğinin ilk döneminde Müslüman olanların sayısı içerisinde Mahzumlu bu kadar sahabenin bulunması, Mahzum Kabilesinin topluca İslam’a cephe almamış olduğunu, bilakis diğer kabilelerle eşit düzeyde İslam’ı kabul etmiş olduğunu bize kanıtlamaktadır. Mekke’deki kabileler “her kabile kendi içinde Müslüman olanlara işkence yapsın” kararını aldığı dönemde bu insanların İslam’a girmeleri Mahzum Kabilesi hakkında var olan algının yanlış olduğunun göstergesidir. Bu yanlış algının sebebi ise Ebu Cehil ve Velid b. Muğire gibi azılı müşriklerin bu kabileye mensub olmalarıdır. İslam’ın yayılmasına en fazla engel olmaya çalışan bu insanlar, kabilelerinin de sonraki nesillerce kötü olarak anılmasına sebep olmuştur.

2.7. Habeşistan’a Hicret Eden Mahzumular

Mekke’deki baskıcı ortamdan kurtulmak için Hz. Peygamber bi’setin beşinci yılında ahabından bazılarını Habeşistan’a gitmelerini tavsiye etti.⁵⁶ Habeşistan’a ilk yapılan hicrette on beş sahabe bulunuyordu.⁵⁷ Bu hicretten yaklaşık bir yıl sonra Cafer b. Ebi Talib başkanlığında 82 erkek ve 18 kadından oluşan ikinci bir hicret de gerçekleşti.

Birinci ve ikinci Habeşistan hicretine katılan sahabeler arasında Mahzumulardan şu isimleri görmekteyiz:⁵⁸

- 1- Ebu Seleme b. Abdülesed
- 2- Ebu Seleme’nin eşi Ummu Seleme⁵⁹ (Ebu Cehil’in kuzeni)
Habeşistan’da bu ailenin Zeynep adında bir kızları da oldu.⁶⁰
- 3- Seleme b. Hişam b. Muğire.⁶¹ (Ebu Cehil’in kardeşi)
- 4- Ayyaş b. Ebi Rebia b. Muğire.⁶² (Ebu Cehil’in anne bir kardeşi)

⁵³ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 186.

⁵⁴ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 186; Belazurî, *a.g.e.*, c. I, s. 125; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 326.

⁵⁵ M. Ali Kapar, “Mahzum”, *DİA*, c. XXVII, s. 402.

⁵⁶ Muhammed Rıza, *Muhammed*, Dar-u’l Kutub-u’l İslamiyye, Beyrut. 1988, s.120; Hüseyin b. Muhammed Diyarbekrî, *Târihu’l-Hamîs*, I-II, Dâru’s-Sâdir, Kahire 1283, c. I, s. 288.

⁵⁷ İbnü’l-Esir, *a.g.e.*, c. I, s. 596.

⁵⁸ Yukarıda açık künyeler verildiği için bu kısımda açık künye verilmeyecektir.

⁵⁹ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 409.

⁶⁰ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 186.

⁶¹ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 413.

⁶² İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 216; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 413; Taberî, *a.g.e.*, c. II, s. 330.

- 5- Şemmas b. Osman b. Süveyd.⁶³
- 6- Şemmas b. Osman'ın eşi Ummu Habib.
- 7- Haşim b. Ebi Huzeyfe.⁶⁴
- 8- Habbar b. Süfyan.
- 9- Ubeydullah b. Süfyan.⁶⁵

Mahzum Kabilesinin anlaşmalılarında olan Habeşistan muhacirleri;

- 1- Ammar b. Yasir. (Habeşistan'a hicret edip etmediği şüphelidir)⁶⁶
- 2- Muteb b. Avf bn Amir b. Beni Adıyy b. Kab b. Lueyy b. Amir ibn-i Rebia.⁶⁷
- 3- Mu'teb b. Avfin eşi Leyla.
- 4- Mûteb b. Avf'ın oğlu Husme b. Ğanem.⁶⁸

Mahzumlulardan ilk ve ikinci Habeşistan hicretinde kabile ittifaklıları ile birlikte on dört kişi hicret etmişti. Mekke'deki kabilelerin tümünden Müslüman olup Habeşistan'a hicret edenlerin sayısı toplamda yüz on beşti. Burada Mahzumluların bu hicrette yüzde onluk bir kısmı oluşturduğunu görmekteyiz. Demek ki Mekke'deki baskıdan Mahzumlu Müslümanlar da rahatsızdılar. Onlar da kabileleri gibi düşünmüyorlar ve dinlerini daha iyi yaşamak için vatanlarını terk ediyorlardı.

Bilindiği gibi Habeşistan'a hicret eden bu sahabeleri Habeş kralından isteyip Mekke'ye geri getirmek için Kureyş idaresi iki elçi belirlemişti. Bu elçilere türlü hediyeler verip onları Habeş Necaşî'sine gönderdiler. Bu elçiler; Amr İbnu'l-As ve Abdullah b. Ebu Rebia el-Mahzumî idi ve bu zat Ebu Cehil'in Anne bir kardeşiydi.⁶⁹

⁶³ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 413.

⁶⁴ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 413.

⁶⁵ Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 208 .

⁶⁶ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 216; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 461; Taberî, *a.g.e.*, c. II, s. 330; Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 211.

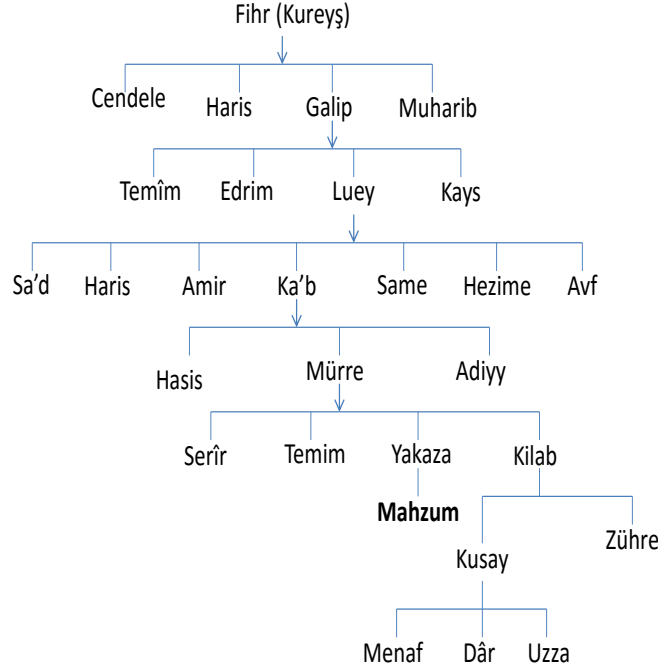
⁶⁷ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 216; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 413; Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 212.

⁶⁸ Taberî, *a.g.e.*, c. II, s.330; İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 216.

⁶⁹ İbn-i İshak, *a.g.e.*, c. I, s. 248; İbn-i Hişam, *a.g.e.*, c. I, s. 421; Taberî, *a.g.e.*, c. II, s. 335; Belâzûrî, *a.g.e.*, c. I, s. 232; Ya'kubî, *Tarihu'l-Ya'kubî*, c. I, s. 348; İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, c. I, s. 598.

2.8. Mahzumoğullarının Şeceresi

Mahzumoğullarının şeceresi, Hz. Peygamber'in kabilesi Haşimoğullarının şeceresi ile Fihri'de (Kureyş) birleşmektedir. Fihri, Mahzum'un altıncı göbektir dedesidir. Daha iyi anlaşılması için şimdi Mahzum'un Fihri'den başlayarak kendisine kadar olan şeceresini verelim:

Sonuç ve Değerlendirme

Mahzumoğulları Kureyş kabilesinin en itibarlı kollarından bir tanesidir. Kabileye ismini veren Mahzum b. Yakaza'dır. Onun açık künyesi ise şöyledir: Mahzum b. Yakaza b. Murre b. Ka'b b. Lueyy b. Galib b. Fihri. İslam dininden önce Mekke toplumunda hatırı sayılır bir konumda olan bu kabile, İslam'ın gelişi ve hızla yayılışı ile birlikte itibar kaybetmiştir. Çünkü İslam dini kabile veya cemiyete değil, şahısların Allah katındaki özel konumlarına değer veriyordu.

Mahzumoğulları sayıca kalabalık bir kabileydi. Bu sayede de Mekke içerisinde güçlü bir konumdaydı. Onların sayıca kalabalık olmaları Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'in çağdaşı Muğire b. Abdullah yoluyla. Mahzumoğulları en iyi dönemini Muğire b. Abdullah zamanında yaşamıştır. Mekke içerisindeki yüksek konumlarına ulaşmalarında en etkili kişi Muğire olduğu için Mahzumoğulları bazen Mahzumî yerine Muğirî nisbesiyle de anılmıştır.

İslam dininin gelişiyile beraber Mahzumoğullarının reisleri konumundaki kişiler, Hz. Peygamber ve getirdiği vahye en şiddetli muhalefeti yapan kimseler olmuşlardır. Hz. Peygamber'e peygamberlik geldiği zaman Mahzumoğullarının reisliğinde Velid b. Muğire bulunuyordu. Onun ölümünden sonra Mahzumoğulları reisliğine, İslam Tarihi ilmiyle uzaktan yakından alakadar olmuş herkesin tanıdığı Ebu Cehil –Amr b. Hişam- geçmiştir. Bu kabilenin yöneticisi durumunda bulunan kişiler, Hz. Peygamber'in getirmiş olduğu “şeyle” Mekke toplumundaki saygın konumlarından olacaklarını düşünmüşlerdir. Bu düşünce de onların şiddetli muhalefet etmelerine gerekçe olmuştur. Bu sayede sonraki nesillerce Mahzumoğulları kabilesi Müslümanların zihinlerinde kötü bir kabile olarak yer etmiştir. Hâlbuki ilk tebliğ dönemine baktığımızda genel toplamda diğer kabilerden Müslüman olan sayı kadar Mahzumoğullarından da Müslümanın var olduğunu görüyoruz. Mekke'deki zulüm ortamından kurtulmak için bi'setin beşinci ve altıncı yıllarında yapılan Habeşistan hicretlerine Mahzumoğullarının da diğer kabilerden insanlar kadar muhacir verdiği şahit oluyoruz. Demek ki bu kabileyi cahiliye zihniyetiyle topyekûn zan altında bırakmamak gerekir. Böylece daha bilimsel bir değerlendirme yapılmış olur.

KAYNAKÇA

BELÂZÜRÎ, Ebi'l-Abbas Ahmet b. Yahya b. Cabir(279/892), *Ensabü'l-Eşraf*, Thk. Muhammed Hamidullah, Dar-ul Mearif, , t.y.

APÂK, Adem, *Anahatlarıyla İslam Tarihi*, I-IV, Ensar Yayınları, İstanbul, 2009.

_____, *Anahatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar Yayınları, İstanbul, 2012.

ÇELİKKOL, Yaşar, *İslam Öncesi Mekke*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2013.

el-CEVZÎ, İbn Kayyım (751/1350), *Rasulullah'ın Yaşadığı İslam: Zâd'ül Mead*, I-II, ter. Abdi Keskinsoy, Pınar Yayınları, İstanbul, 1989.

el-EZRÂKÎ, Ebi'l Velid Muhammed b. Abdullah b. Ahmed(250/864), *Kitab-u Ahbar-i Mekke*, I-III, Nşr. Wüsternfeld, Leibzing, 1858.

el-MES'ÛDÎ, Ebu-l Hasan Ali b. Hüseyin(346/957), *Murûcü'z-Zeheb ve Meâdîni'l-Cevher*, I-IV, Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1986.

eI-MEVDÛDÎ, Ebûl Alâ (ö. 1979), *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, ter. Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 1985.

et-TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (224/838), *Tarihu'l Umem ve'l- Mulûk*, Thk. Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim, Beyrut, 1967.

İBN HABİB, Ebu Cafer Muhammed (245/859), *Kitabu'l-Muhabber*, Daru'l-Âfâki'l-Cedide, Beyrut, 1975.

_____, *Kitabu'l-Münemmak fî Ahbar-i Kureyş*, İlmu'l-Kutub, Beyrut, 1985.

İBN-İ ESİR, İzzeddin Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed(630/1232), *El-Kâmil Fi't-Tarih*, I-XI, Thk. Ebi'l-Fida Abdullah El-Kadı, Kutub'ul-İlmiyye Yayınları, Beyrut, 1987.

İBN-İ HİŞAM, Ebu Muhammed Abdulmelik (218/833), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, Thk. Muhammed Fethi Seyyid, I-V, Daru's-Sahabe, Mısır, 1995.

İBN-İ İSHAK, Muhammed (153/770), *es-Siretu'n-Nebeviyye*, I-II, Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2004.

İBN-İ SA'D (230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, Dar-u Sadır, Beyrut, 1960.

KAPAR, M. Ali, "Mahzûm (Benî Mahzûm)", *DİA*, Ankara, 2003, c. XXVII, ss. 402-403.

LAMMENS, Henry, "Mahzûm", *İslâm Ansiklopedisi*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1957, c. VII, ss. 195-197.

RIZA, Muhammed, *Muhammed*, Daru'l-Kutubu'l-İslamiyye, Beyrut, 1988.

SARICIK, Murat, *Hz. Muhammed'in Çağrısı Mekke Dönemi*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2006.

WATT, W. Montgomery, *Hz. Muhammed Mekke'de*, (çev. Rami AYAS, Azmi Yüksel), A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara 1986.

YA'KUBÎ, İbn-i Vazih, Ahmed b. Ebî Yakûb(294/897), *Tarihu'l-Ya'kûbî*, Thk. Abdulemir Mihna, Şirketü'l-İlmiyye, I-II, Beyrut, 2010.

YILDIZ, Hakkı Dursun (Red.), *Doğuştan Günümüze BÜYÜK İSLAM TARİHİ*, I-XII, Çağ Yayınları, İstanbul, 1992.